Ορθοδοξία και φανατισμός (Πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Δ. Μεταλληνός, Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 23 Ιανουαρίου, 2006

Τί είναι φανατισμός;
Γιατί η θεοκρατία ευνοεί την βιαιότερη μορφή φανατισμού;
Γιατί επιστρατεύεται ο Θεός για να υπηρετήσει τις κρατικές επιλογές;
Ιερός πόλεμος και ιδεολογικοποίηση της πίστης.
Διαφορές δυτικής και Ορθόδοξης λογικής.
Η ορθοδοξία υπέρβαση της ιδεολογίας, της θρησκείας και της ηθικής.
Γιατί ο πόλεμος δεν μπορεί να ιεροποιηθεί;
Εξωτερική και εσωτερική βία!
Καταπολέμηση της τρομοκρατίας.
Συνοδικό σύστημα.
Το εθνικιστικό πνεύμα ως παρέκκλιση.
Το θέμα των ταυτοτήτων ως ομολογία και ορθόδοξη μαρτυρία.

1. Οι αλυσιδωτές εκρήξεις βιαιότητας και μισαλλοδοξίας, που κάνουν την ατμόσφαιρα του πλανήτη μας καταθλιπτική, έφεραν στην επιφάνεια τους όρους **φανατικός** και **φανατισμός**, και τις απάνθρωπες εφαρμογές τους. Ο χαρακτηρισμός, όμως, των ιδεολογιών, που εμπλέκονται στη θλιβερή αυτή αντιπαράθεση ως «*φανατικών*» παραπέμπει αυτόματα στο χώρο της θρησκείας, όπου οι όροι κυριολεκτούνται. Το επίθετο **φανατικός** (*fanaticus*) συνδέεται με το fanum, που σημαίνει «ναός» - ιερό και προσδιορίζει αυτόν, που είναι συνδεδεμένος με κάποιο «*ιερό*». **Φανατικοί** χαρακτηρίζονταν οι «*θεόληπτοι*», οι κατεχόμενοι από κάποιο δαίμονα ή ευρισκόμενοι υπό την επιρροή του θείου (*Κικ., De Divin. 2, 57*). Ο **φανατικός** κυριαρχείται από την —αναπόδεικτη— πίστη, ότι τελεί σε άμεση κοινωνία με την θεότητα του, που του αναθέτει κάποια υψηλή αποστολή (θρησκευτική, πολιτική ή κοινωνική), για να τη πραγματώσει, χρησιμοποιώντας κάθε δυνατό μέσο, ακόμη και τη βία. Η «*ιδέα*» του φανατικού μεταβάλλεται έτσι σε «*αλήθεια πάνω από κάθε άλλη*», που πρέπει να επιβληθεί σ' όλες τις άλλες. Σ' αυτή τη συλλογιστική ο **φανατισμός** δεν κλείνεται στα όρια μόνο της θρησκευτικής ομάδας, αλλά επεκτείνεται εξ ίσου στο χώρο της πολιτικής ιδεολογίας, συναπτόμενος με τάσεις ολοκληρωτισμού και σωβινισμού (=εκφυλισμού του πατριωτισμού), που κυριαρχούνται επίσης από φανατισμό και μισαλλοδοξία.
Οι συμπεριφορές των φανατικών εκτείνονται σε ένα μεγάλο φάσμα, από την μυστικιστική απομόνωση, ως το ανεξέλεγκτο πάθος, την εξαλλοσύνη και

απολυτότητα του ζηλωτισμού (φουνταμενταλισμού), την εκδικητικότητα και επιθετικότητα, που λειτουργούν τυφλά και έξω από κάθε όριο λογικής και σύνεσης. Προσφυέστατα έχει λεχθεί, ότι «*δεν υπάρχει μεγαλύτερη δυστυχία από την συνάντηση του ηλιθίου (εδώ ανήκει και ο φανατικός) με μιαν ιδέα*»! Η ψυχολογία και η ιατροδικαστική διακριβώνουν στον φανατισμό ένα είδος παράνοιας, που ανήκει στην ψυχοπαθολογία της θρησκευτικής ομάδας, της σέκτας αλλά και της πολιτικής φατρίας, διότι οι φανατικές ακρότητες δεν χαρακτηρίζουν μόνο, τη θρησκευτική παθολογία, αλλά και την «θρησκειοποιημένη πολιτική ομάδα, που κινείται από την ανατρεπτικότητα (όχι επαναστατισμό) και την αναρχική υποκίνηση των μαζών σε βιαιοπραγίες και κατάλυση της έννομης τάξης, ως την «κρατολατρία (κρατισμό) (έξαρση της κρατικής εξουσίας), την απολυτοποίηση, ειδωλοποίηση του κράτους, που απαιτεί τυφλή υποταγή. Μηδενισμός, αναρχία και κρατι(κι)σμός, εξ ίσου, κυριαρχούνται από φανατικό πνεύμα και καταφεύγουν στην τρομοκρατία, σ' όλες τις δυνατές παραλλαγές της (καταστροφή ή εκφοβισμός των μαζών).
Την βιαιότερη μορφή φανατισμού ευνοεί η θεοκρατία, η συγκέντρωση δηλαδή θρησκευτικής και πολιτικής εξουσίας στο ίδιο πρόσωπο. Στην περίπτωση αυτή πολιτικοποιείται η θρησκεία και θρησκειοποιείται η πολιτική. Πρέπει δε να επισημανθεί, ότι θεοκρατικά καθεστώτα δεν απαντούν μόνο στο Ισλάμ, αλλά και στη Χριστιανική Δύση (κράτος του Βατικανού, όπως ο πάπας είναι φορέας εκκλησιαστικής και πολιτικής εξουσίας, όπως και μετριασμένα — λόγω του κοινοβουλευτισμού— στην Βρετανία, όπου ο αρχηγός του Κράτους είναι **και** αρχηγός της θρησκείας). Πρέπει δε ευθύς εξ αρχής να τονισθεί, ότι η Ορθοδοξία δεν γνώρισε **θεοκρατία** στην ιστορία της, διότι διακρίνονται πάντα οι φορείς των δύο εξουσιών (εξουσιαστικών διακονιών, καλύτερα), ο δε εθναρχικός θεσμός δεν είναι σφετερισμός πολιτικής εξουσίας από τον εκκλησιαστικόν χώρο, αλλά ανάθεση (από το ακέφαλο πολιτειακά λαϊκό σώμα) μιας **πρόσκαιρης** διακονίας στην εκκλησιαστική ηγεσία. Για να μιλήσουμε καθαρότερα: Είναι αδύνατο, από την ίδια την ουσία της Ορθοδοξίας, ένας εκκλησιαστικός ηγέτης να σφετερισθεί πολιτικό ρόλο ή πολιτειακό αξίωμα, κάτι που στα θεοκρατικά καθεστώτα ανατολής και δύσεως είναι αυτονόητο, ως θεσμικά καθιερωμένο.

2. Πολύ ενδιαφέρον φαινόμενο, και γνωστό στη ιστορία, είναι η προσφυγή στη θρησκεία και η ζήτηση της συνδρομής της για την ψυχολογική έξαψη των λαϊκών μαζών στην αντιμετώπιση κρισίμων καταστάσεων, όπως συνέβη μετά την 11η Σεπτ. 2001 στις Η.Π.Α. με την «αντιμετώπιση» της τρομοκρατίας. Η πολιτική γνωρίζει την δυναμική της θρησκείας στην συναισθηματική κινητοποίηση των μαζών και τη δυνατότητα του φανατισμού τους για την αποδοχή κυβερνητικών ενεργειών, που κανείς νηφάλια δεν θα ενέκρινε (γενικευμένη καταστροφή με την μορφή των ναζιστικών αντιποίνων). Στις περιπτώσεις αυτές γίνεται ιδεολογική χρήση της

θρησκείας και του θείου. Ο Θεός επιστρατεύεται, για να υπηρετήσει τις κρατικές επιλογές. Για να εξαφθεί το πάθος του πλήθους, φορτίζεται ο Θεός ανθρωπομορφικά, όπως στην ειδωλολατρική αρχαιότητα. Τα ανθρώπινα πάθη προβάλλονται στο Θεό, που συστρατεύεται, για να υπηρετήσει τους ανθρώπινους στόχους. Έτσι, ακολουθείται η αρχή της Καμπαλά, ότι δεν έπλασε ο Θεός τον άνθρωπο, άλλα ο άνθρωπος τον Θεό! Εδώ ο άνθρωπος μετα-πλάσσει τον Θεό κατά τις ορέξεις του. Όλα, βέβαια, γίνονται ερήμην του Θεού, που δεν είναι δυνατόν να εμπλακεί και ενταχθεί στα άνομα σχέδιά μας. Η «*χρήση*» όμως, του Θεού και της θρησκείας εξυπηρετεί τον φανατισμό των μαζών και αυτή την μέθοδο ακολουθεί η πολιτική εξουσία από αιώνων.

Στο σημείο, όμως, αυτό αναδύεται και μια αντινομία. Παρά τις προσδοκίες των οιωνδήποτε εκσυγχρονιστών για το τέλος της θρησκείας, η κλασική διαπίστωση του Πλουτάρχου («*...πόλεως ανιέρου και αθέου [...] ουδείς εστιν ή έσται θεατής*») αποδεικνύεται ακατάρριπτη. Με οποιαδήποτε μορφή η στροφή του ανθρώπου σε κάποιο θείο αποδεικνύεται σύμφυτη με την ανθρώπινη συνείδηση και αυτό δεν λειτουργεί μόνο θεοκεντρικά και σωστικά, άλλα και μπορεί να χρησιμοποιηθεί, όταν συντρέχουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις. Παράλληλα, όμως, με την ιδεολογικοποίηση της πίστης, για να μπορεί να χρησιμοποιηθεί, εισάγεται και η ιδέα του «*ιερού πολέμου*», που συνιστά την απαισιότερη καταξίωση του φανατισμού και της πολιτικοποίησης της θρησκείας. Ένα μέρος του Ισλάμ, το φουνταμενταλιστικό, αλλά και ο δυτικοχριστιανικός κόσμος κινούνται με τις ίδιες προϋποθέσεις και μεθόδους, με βάση δηλαδή την χρήση της θρησκείας για πολιτικούς στόχους και την ιεροποίηση του πολέμου. Και στο μεν Ισλάμ, για ιστορικούς λόγους αυτό είναι μόνιμη απ' αρχής τακτική. Το πρόβλημα είναι με την χριστιανικότητα ενός κόσμου, που θέλει να λέγεται χριστιανικός.

3. Η αναφορά, όμως, στον Χριστιανισμό απαιτεί σαφή οριοθέτηση Δυτικού και Ανατολικού Χριστιανισμού, Παπισμού - Προτεσταντισμών και Ορθοδοξίας. Όταν δεν γίνεται αυτή η διάκριση και δεν λαμβάνεται υπόψη η διαφοροποίηση του δυτικού χριστιανισμού από την Ορθοδοξία, οδηγούμεθα σε ανεπίτρεπτες παρεξηγήσεις και συγχύσεις. Από την εκφράγκευση της Δύσεως, που ομολογείται από τους ίδιους τους δυτικούς ιστορικούς (*πρόσφατη σχετική διατριβή του James Russel, 1994*) και η οποία κορυφώνεται με την φραγκική, κατάκτηση και του πατριαρχικού θρόνου της Παλαιάς Ρώμης (πρώτος φραγκογερμανός πάπας το 1046), πραγματοποιείται η διαφοροποίηση της δυτικής χριστιανικής κοινωνίας όχι μόνο θεολογικά, αλλά και πολιτικά και πολιτιστικά. Η διαφοροποίηση, όμως, συντελείται πρωταρχικά στο

χώρο της πίστης (θρησκείας), που είναι η καρδιά της κοινωνίας και του πολιτισμού (αυτό ομολογείται και από τον S. Huntington). Η θεωρία για πολιτισμική σύμπτωση Ορθοδόξου και Δυτικής Ευρώπης είναι φενάκη και ιδεολόγημα των ταυτισμένων με τη Δύση πολιτικών και διανοουμένων για τη συσκότιση των πραγμάτων και την παραπλάνηση των αγνοούντων την ιστορία. Οι δύο πολιτισμοί, ακόμη και σήμερα, είναι «*άλλο και άλλο*».

Η προοδευτική φραγκική επέκταση και κατάκτηση στη Δύση οδήγησε στην εκκοσμίκευση και θεσμοποίηση της Εκκλησίας (*βρ.* ***Βασιλ. Στεφανίδου****, Εκκλ. Ιστορ., Αθ. 1959*[2]*, σ. 488 ε.ε. και* ***Χρ. Γιανναρά****, Αλήθεια και ενότητα της Εκκλησίας, σ. 113 ε.ε.*). Στην Ανατολή, όμως, ο Χριστιανισμός, στην κοσμική διάστασή του, μεταποιήθηκε σε κρατική θρησκεία (*πρβλ. το διάταγμα του Θεοδοσίου του Α', 28.2.380*), στη δε Δύση υποβιβάσθηκε σε «*ατομική θρησκεία*», δηλαδή «*ιδεολογία ατομικών πεποιθήσεων, ηθική ατομικών αξιομισθιών και θεσμοποιημένη οργάνωση αντικειμενικού ελέγχου των πεποιθήσεων επί της ηθικής των ατόμων*» (*Χρ. Γιανναράς, σ. 44*). Και είναι δυνατή ιστορικά η παρακολούθηση των εξελίξεων, που γέννησαν και θεσμοθέτησαν τον φανατισμό και τη μισαλλοδοξία στην ατομική και συλλογική συμπεριφορά της δυτικής χριστιανοσύνης. Η αναφορά δε εδώ στον Δυτικό Χριστιανισμό γίνεται, για να ερμηνευθούν από την οπτική της Ορθοδοξίας οι σημερινές συμπεριφορές.

Η γένεση του παπισμού, δογματικά κατοχυρωμένου, οδήγησε στην εκκόλαψη του ολοκληρωτισμού στην Ευρώπη, με τη θεία καταξίωση της βίας. Θεολογική θεμελίωση του ολοκληρωτισμού είναι το περίφημο dictatus papae (παπικές υπαγορεύσεις) του πάπα Γρηγορίου Ζ' του Ιλδεβράνδη (1073-1085) σε 27 προτάσεις, με τις όποιες ο πάπας αυτοανακηρύσσεται απόλυτος κύριος εκκλησίας και πολιτείας («*ο μόνος άνθρωπος, του οποίου όλοι οι πρίγκιπες φιλούν τα πόδια*», «*έχει τη δυνατότητα να καθαιρεί τους αυτοκράτορες*», «*δεν μπορεί να κριθεί από κανέναν*» κ.λπ.). Ο «*περί περιβολής*» (de investitura) αγώνας και όλοι οι μετέπειτα πόλεμοι του παπικού κράτους είναι η εφαρμογή αυτού του πνεύματος. Η αυθεντία του Πάπα εξουδετέρωσε την αυθεντία των Οικουμενικών Συνόδων, που μεταβλήθηκαν σε συμβουλευτικά σώματα της παπικής εξουσίας. Ο πάπας μέσω του ήδη από τον μεσαίωνα θεολογουμένου αλαθήτου του (επίσημη δογματοποίηση το 1870), σφετερίσθηκε το αλάθητο των Οικουμενικών Συνόδων. Το πρωτείο εξουσίας και το αλάθητο έδωσαν στον παπικό θεσμό την ανωτάτη εξουσία στον κόσμο. Τα κράτη θεωρήθηκαν φέουδα του πάπα και οι βασιλείς υποτελείς του, σε σημείο που να του φιλούν το πόδι και να εκτελούν καθήκοντα ιπποκόμου του. Το τριώροφο στέμμα του (ως σήμερα) δείχνει την εξουσία του πάπα στα επίγεια, ουράνια και καταχθόνια (καθαρτήριο, συγχωροχάρτια).
Βασικοί θεσμοί επιβολής της παπικής δύναμης και εξουσίας απέβησαν η Ιερά Εξέταση (εσωτερικά) και η Ουνία (αρχή το 1215, εξωτερικά), για την διευκόλυνση,

του επεκτατισμού. Το 1252 (Ιννοκέντιος Δ') εισάγονται τα βασανιστήρια ως ανακριτική μέθοδος, πρότυπο όλων των μεταγενεστέρων ευρωπαϊκών ολοκληρωτισμών. Καρπός αυτού του πνεύματος υπήρξαν οι «*σταυροφορίες*» (η επαναφορά του όρου στα σήμερα συμβαίνοντα, δείχνει συνέχεια αυτής της συνείδησης), με κορυφαίο αποτρόπαιο γεγονός την 4η σταυροφορία (1204) και την άλωση και καταστροφή της Κωνσταντινούπολης. Κατά τον ιστορικό E. Bradford ο φανατισμός, η βία και οι ωμότητες των σταυροφόρων έκαναν τις ισλαμικές επιδρομές να φαίνονται φιλάνθρωπες. Αυτό και άλλα ανάλογα έκαμαν τον Σ. Χάντινγκτον να ομολογήσει: «*Δεν θεωρώ ότι το Ισλάμ είναι πια βίαιο από τις άλλες θρησκείες και αν το δείτε σωρευτικά, περισσότεροι άνθρωποι έχουν σφαγιασθεί ανά τους αιώνες από τους χριστιανούς παρά από τους μουσουλμάνους*» («N. York Times» / «Βήμα»).

0ι θρησκευτικές αυτές καταβολές επέφεραν συνταρακτικές επιπτώσεις στη Δυτική κοινωνία, στις δομές και τους θεσμούς της. Διαμορφώθηκε η συνείδηση της καθολικής στράτευσης των πιστών σε μια στρατιά του Χριστού (Militia Christi) με ολοκληρωτική αφοσίωση και πειθαρχία για την εκπλήρωση των στόχων της εκκλησίας - κράτους. Ο Χριστός έγινε ο πολεμικός αρχηγός στον αγώνα εναντίον των δυνάμεων του κακού. Η εμφάνιση του Προτεσταντισμού, εξ άλλου, το 1517, οδήγησε στην τραγωδία των ενδοχριστιανικών πολέμων, την πλήρη εκβαρβάρωση του Χριστιανισμού. Η ειδωλοποίηση του Θεού μέσω της Θεολογίας αποτύπωσε στις συνειδήσεις μια μόνιμη πια νοοτροπία. Με αυτό τον τρόπο θεμελιώθηκε και η συνέχεια της κοινωνικής διαλεκτικής. Η παποκρατούμενη φεουδαρχία, οδήγησε στην αντίδραση του καπιταλισμού - αστισμού, με τον προτεσταντικό καθαγιασμό του κέρδους. Οι σοσιαλισμοί, και κυρίως ο μαρξιστικός, ήταν η κορύφωση αυτής της διαλεκτικής διαδικασίας, που του κληροδότησε όλη την παθολογία του καπιταλισμού («*παρηλλαγμένο καπιταλισμό*» ονόμασε τον μαρξισμό ο πολύ καλός γνώστης του, ως αρχικά οπαδός του, Ν. Μπερντιάϊεφ). Το Βατικανό του Μαρξισμού έγινε το Κρεμλίνο. Ο αλλοτριωμένος Χριστιανισμός της ευρωπαϊκής θρησκείας επιβίωσε και στον δυτικογεννημένο μαρξισμό ως συνέχεια της ίδιας διαλεκτικής και νοοτροπίας.

Μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001, εις πείσμα όσων στο εκσυγχρονιστικό παραλήρημά τους μιλούσαν για τα θάνατό της, επανέρχεται η θρησκεία σε σημείο, που να χρησιμοποιείται από τους δυτικούς φουνταμενταλιστές για την έξαψη και την φανατική συστράτευση των μαζών στην νέα δυτική σταυροφορία. Η «*εκδίκηση του Θεού των Χριστιανών*» απαιτεί γενική επιστράτευση των θρησκευμάτων στο πλαίσιο της Νέας Εποχής. Η θρησκεία προσφέρεται έτσι, ως μέσο για την εκπλήρωση των νεοεποχικών επιδιώξεων. Μήπως και ο Στάλιν δεν ανέσυρε την Ορθοδοξία από τις κατακόμβες της, για να αντιμετωπισθεί ο Χίτλερ; Πόσο ευκολότερο είναι αυτό στη Δύση, όπου συνυπάρχουν εκατοντάδες χριστιανικές ομολογίες και θρησκεύματα. Οι «*αφελείς*», που επιμένουν να είναι οπαδοί κάποιας θρησκευτικής θεότητας, καλούνται να υπηρετήσουν, μαζί με τους θεούς τους, την θεότητα του Καίσαρα και Άρχοντα του κόσμου τούτου!

4. Τί γίνεται, όμως, με την «*καθ' ημάς Ανατολήν*» και την Ορθοδοξία; Δεν είναι η πρώτη φορά, που η πολιτική προσπαθεί, μέσω του Οικουμενικού Πατριαρχείου, να κινητοποιήσει και την (ιδρυματική) Ορθοδοξία σε μια «*σταυροφορία*» —χρησιμοποιήθηκε ήδη ο όρος— για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, στη «*ρέμπελη*» μορφή της φυσικά, σε συνεργασία με τα θρησκεύματα του κόσμου, και κυρίως με τη δυτική χριστιανοσύνη. Βέβαια, αυτή η σχεδιαζόμενη διαθρησκειακή συνεργασία εντάσσεται στα όρια της «*εν εξελίξει*» νεοεποχικής κίνησης προς την «*πανθρησκεία*» και θέτει το πρόβλημα της δυνατότητας σύμπτωσης, για να μπορεί να υπάρξει αποτελεσματική συνεργασία. Φοβούμαι, ότι η Ορθοδοξία βρίσκεται και πάλι μεταξύ δύο κατέναντι, του δυτικού και του ανατολικού, τα όποια συμπίπτουν τελικά, στην ιδεολογικοποίηση, δηλαδή πολιτικοποίηση της θρησκευτικής πίστεως. Η ισλαμική «*τζιχάντ*», όποιες ερμηνευτικές αποχρώσεις και αν λάβει, δεν παύει, όταν αναθερμανθεί ο θρησκευτικός φανατισμός, να προσλαμβάνει την έννοια του «*ιερού πολέμου*» κατά των απίστων (αυτή ήταν η ιδεολογία των Ταλιμπάν), συμπίπτοντας έτσι με την «*ιερά εκδίκηση*», όχι ως απόδοση δικαιοσύνης, αλλ' ως «*ιερό πόλεμο*», της άλλης πλευράς, που καθαγιάζει τα τυφλά - γενικευμένα αντίποινα με θύματα αμάχους. Το κοινό, η νομιμοποίηση της βίας για την επιβολή της πολιτικοποιημένης θρησκείας ή της θρησκειοποιημένης πολιτικής, όπως ελέχθη. Το αποτέλεσμα, όμως, είναι το ίδιο.

Η Ορθοδοξία, όταν και όπου βιώνεται και λειτουργεί ως αποστολικότητα και πατερικότητα (και αυτό είναι, έστω και ελλιπώς, το φρόνημα της πλατειάς βάσης του ορθοδόξου πληρώματος), είναι υπέρβαση της ιδεολογίας, της θρησκείας και της ηθικής. Της ιδεολογίας, διότι βιώνεται ως εμπειρία· της θρησκείας, διότι είναι τρόπος υπάρξεως και «*οδός*» (*Πράξ. 9, 2*) προς τη θέωση και της ηθικής, διότι είναι ήθος αγιοπνευματικό και όχι εξωτερική ηθική μίμηση. Οι ησυχαστικές —αυθεντικά δηλαδή ορθόδοξες— πρακτικές της «νήψεως» (καθάρσεως της καρδιάς), έστω και ανεπίγνωστα, κυριαρχούν στην ορθόδοξη λαϊκή πνευματικότητα (νηστείες, αγρυπνίες, προσευχές κ.τ.λ.) και δημιουργούν φρόνημα αγαπητικό, καταλλακτικό, ουσιαστικό και όχι εκδικητικό και φανατικό. Η δυτική χριστιανοσύνη, κυρίως στην καλβινίζουσα εκδοχή της, που είναι η βάση του αμερικανικού χριστιανισμού, μένει εγκλωβισμένη στον εκδικητικό και ανταποδοτικό Θεό της Π. Διαθήκης («*οφθαλμόν αντί οφθαλμού*»), που επεκτείνεται στο δόγμα «*αποθανέτω η ψυχή μου μετά των αλλοφύλων*» (*Κριτ. 16, 30*), που είναι το κίνητρο των τρομοκρατών - «*καμικάζι*» της άλλης πλευράς.

Η δύναμη που κινεί τη συνείδηση του Ορθοδόξου, είναι η δικαιοσύνη, αλλά εν αγάπη. Αγάπη δε όχι «*προς το ομοεθνές μόνον, αλλά προς παν το ομογενές (σε κάθε άνθρωπο)*», που ταυτίζεται με την (ανιδιοτελή) αγάπη του Θεού (*Κύριλλος Αλεξ. PG. 72,686*). Ακόμη και ο **αφορισμός** (η φρικτή πράγματι αυτή εκκλησιαστική πράξη) δεν συνιστά εκδίκηση ή ποινή, επιβαλλόμενη από την Εκκλησία στην πλάνη και τον

πλανώμενο, αλλά επιβεβαιώνει «*τον αυτοαποκλεισμό του ανθρώπου από την σωτηρία και υπαρκτική γνησιότητα*» και στοχεύει στην μετάνοια και την επιστροφή του (*πρβλ. Α' Κορ. 5, 1 ε.*). Αυτό το φρόνημα είναι διάχυτο και κυριαρχικό και γι' αυτό δεν ευδοκίμησαν στην Ορθοδοξία θεσμοί, όπως η Ιερά Εξέταση ή οι σταυροφορίες. Δεν απουσιάζουν, βέβαια, περιπτώσεις βίαιης συμπεριφοράς και επιθετικότητας, κρατικής και εκκλησιαστικής, η διαφορά, όμως, με την δυτική «*χριστιανική νοοτροπία*» είναι, ότι παρόμοιες συμπεριφορές στην Ορθοδοξία καταδικάζονται ως αντιχριστιανικές, ενώ στη δυτική κοινωνία έχουν έμμεσα θεσμοθετηθεί, αν όχι οι ίδιες οι συμπεριφορές, τουλάχιστον τα γενεσιουργά τους αίτια (ολοκληρωτικό πνεύμα). Είναι ανάγκη, όμως, εδώ να επανέλθουμε στην δυτική χριστιανική σκέψη.
Ο δυτικός χριστιανισμός έχει βαθειές θεολογικές προϋποθέσεις στον καθαγιασμό της βίας, ήδη από τον 11ο αιώνα. Η «*θεολογία*» του Ανσέλμου Καντάβρυγίας (|1100) «*περί ικανοποιήσεως (satisfactio) της θείας δικαιοσύνης*» διαποτίζει το εκεί χριστιανικό φρόνημα και διαμορφώνει νοοτροπίες φανατισμού, που προσδιορίζουν και τις συλλογικές και ατομικές συμπεριφορές. Η ουσία της διδασκαλίας αυτής είναι, ότι ο Θεός στέλνει τον Υιό Του —Ιησού Χριστό στον κόσμο όχι από αγάπη προς τον άνθρωπο και τον κόσμο («*ούτως ηγάπησεν ο Θεός τον κόσμον, ώστε τον υιόν αυτού τον μονογενή έδωκεν*» (θυσίασε)— μαρτυρεί ο *Ιωάννης, 3. 17* και ο Παύλος: «*συνίστησι (αποδεικνύει) την εαυτού αγάπην εις ημάς ο Θεός, ότι έτι αμαρτωλών όντων ημών Χριστός υπέρ ημών απέθανε*», *Ρωμ. 5, 8*, που είναι η κρηπίδα της χριστιανικής σωτηριολογίας), αλλά για να «*ικανοποιηθεί*» για την προσβολή(!) που δέχθηκε από την ανθρώπινη αμαρτία. Το δυτικό φεουδαρχικό-ιπποτικό δίκαιο προβλήθηκε στο Θεό, μεταβάλλοντας τον χριστιανισμό σε είδος ειδωλολατρίας, αφού κατασκευάσθηκε Θεός, που δεν υπάρχει. Ο Θεός, έτσι, νοείται όχι ως Πατέρας, «*πλήρης οικτιρμών και φιλανθρωπίας*», αλλά ως φεουδάρχης - τύραννος και τιμωρός, που ζητεί συνεχώς εκδίκηση. Αυτή η περί Θεού αντίληψη διαποτίζει όλη τη δυτική —κυρίως την καλβινική— νοοτροπία. Τα έργα του Ίγκμαρ Μπέργκμαν βεβαιώνουν μία διάχυτη τάση «*θεοδικίας*», αποστροφής προς τον Θεό - τύραννο και εκδικητή, που κινεί και τον πιστό του σε εκδίκηση, και συνεπώς φανατική ανταπόδοση και όχι δικαιοσύνη. Είναι μάλλον μια άλλη κατανόηση της δικαιοσύνης.

Η Ορθοδοξία, και στις ατελέστερες βιώσεις της, δεν μπορεί να φθάσει σε μια τέτοια λογική. Γι' αυτό και απωθεί μόνιμα την έννοια του «*ιερού πολέμου*». Κανείς πόλεμος δεν μπορεί να ιεροποιηθεί στην Ορθόδοξη συνείδηση, διότι ο πόλεμος είναι σατανική κατάσταση. Δεν μπορεί να γίνει, ορθόδοξα, διάκριση δικαίου και αδίκου πολέμου, ιερού και ανίερου. Ούτε να γίνει δεκτό το δόγμα «*πόλεμος κατά του πολέμου*», με την συντριβή των άλλων (πρβλ. το αρχαίο «*πάσσαλος πασσάλω εκκρούεται*»). Ο πόλεμος, ορθόδοξα, συνιστά αλλοτρίωση από τον Θεό και την εν Χριστώ αγάπη και προς τους εχθρούς ακόμη (*Ματθ. 5, 44*). Αυτό είναι ένα από τα «*παράδοξα*» της πίστεώς μας. Ο Χριστός διευκρίνησε: «*πάντες οι λαβόντες μάχαιραν εν μαχαίρα αποθανούνται*» (*Ματθ. 26,52*). Αυτό είναι το αυθεντικό κήρυγμα «*μη βίας*». Η στράτευση των Χριστιανών στην αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης υπήρξε «*έκπληξη*»

για τους Αγίους, τους αυθεντικούς ενσαρκωτές και εκφραστές της Ορθοδοξίας, που γρήγορα (4ο αι.) έδωσε την απάντησή της. Ο Μέγας Αθανάσιος (*Επ. προς Αμμούν, PG. 26,1173 β*) και ο Μέγας Βασίλειος (κανόνας 13 λέγουν, ότι τιμώνται οι μετέχοντες και φονεύοντες σε **αμυντικό (ή απελευθερωτικό)** πόλεμο (όταν είναι **άμυνα** «*υπέρ σωφροσύνης και ευσεβείας*» κατά τον Μ. Βασίλειο, που το τονίζει: «*αμυνομένοις*»!). Είναι η μόνη κατ' οικονομίαν» εξαίρεση στον κανόνα, ως πραγμάτωση του Κυριακού λόγου: «*Μείζονα ταύτης αγάπην ουδείς έχει, ίνα τις θη (να θυσιάσει) την ψυχήν (ζωήν) αυτού υπέρ των φίλων αυτού*» (των συνανθρώπων του) (*Ιωάνν. 15.13*). Είναι δηλαδή αυτοθυσία και όχι εκδικητικότητα. Όταν, όμως, ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς (963-969), λόγω των πολλών αμυντικών πολέμων της αυτοκρατορίας, ζήτησε από την Εκκλησία οι φονευόμενοι στον πόλεμο να ανακηρύσσονται μάρτυρες, ο Πατριάρχης Πολύευκτος και η Σύνοδος απέρριψαν την πρόταση ως μη χριστιανική. (*Για το θέμα βλ. πρόχειρα: π. Γ. Δ. Μεταλληνού, Αγιότης μαρτυρουμένη, στο: Λόγος ως αντίλογος, Αθήναι 1998[2], σ. 49 ε.ε. κάθε* ***αγιοποίηση*** *είναι παπισμός...*). Καταλαβαίνουμε, συνεπώς, πόσο απομακρυνόμεθα από το πνεύμα αυτό στα νεώτερα χρόνια... Έχω διακηρύξει πολλές φορές ότι το προτεινόμενο «*τόξο*» των Ορθοδόξων δεν μπορεί να λάβει πολιτικό - κοσμικό χαρακτήρα, αλλά συγκροτείται γύρω από την αγία Τράπεζα και λειτουργεί με ένα διαφορετικό, όπως θα δούμε στη συνέχεια, τρόπο.

Και η Ορθοδοξία γνωρίζει την βία, αλλά διαφορετικά. Και όχι μόνο την γνωρίζει, αλλά και την εφαρμόζει στη σκληρότερη μορφή της. Η βία της, όμως, δεν στρέφεται προς τα έξω, προς τον συνάνθρωπο, αλλά προς τα μέσα, το εσωτερικό μας. «*Η βασιλεία (=η άκτιστη Χάρη) του Θεού βιάζεται και οι βιασταί αρπάζουσιν αυτήν*» (*Ματθ. 11,12*). Σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και ο περίεργος για πολλούς λόγος του Χριστού: «*Πυρ ήλθον βαλείν επί την γην και τι θέλω, ει ήδη ανήφθη*» (*Λουκ. 12, 49*). Ο Χριστός γίνεται αφορμή να χωρίζονται οι άνθρωποι όχι, όμως, επιθετικά), ανάλογα με τη στάση τους απέναντί του (*12, 51 ε.*). Η «*βία*» του Χριστού ασκείται στην επαναστατημένη και διεστραμμένη φύση μας, στην τυραννική δεσποτεία των παραμορφωμένων ενστίκτων μας. Αυτό αποδεικνύει όλη η ασκητικονηπτική πράξη της Ορθοδοξίας. Με τον αυτοβιασμό του ο χριστιανός ελευθερώνεται και ανοίγεται στη Θεία Χάρη. Διότι, όταν γίνει «*ναός —κατοικητήριο—του Θεού*», τότε γίνεται και συν-άνθρωπρς, «*πλησίον*» (*Λουκ. 10,36 ε.*). Αυτή είναι η υπέρβαση της θρησκείας και η μόνη δυνατότητα κατανίκησης του φανατισμού και της τρομοκρατίας. Γι' αυτό η αυθεντική χριστιανικότητα (αγιοπατερική Ορθοδοξία) δεν παράγει τρομοκράτες, κάθε είδους, άλλα Μάρτυρες και Ομολογητές. Ο τρομοκράτης, κάθε είδους, βιάζει τους άλλους και τους εξολοθρεύει, είτε με μέσα καλυπτόμενα ακόμη και από την κρατική και διεθνή νομιμότητα, ή αυτοκτονώντας μαζί τους («*καμικάζι*»). Ο Μάρτυρας νικά την ανομία των αρχόντων του κόσμου με την αυτοθυσία του, που προσφέρεται υπέρ των άλλων! Έχω ονομάσει τους (Νεο)μάρτυρές μας στην Οθωμανική αυτοκρατορία, «*τους δυναμικότερους και αποτελεσματικότερους*

αντιστασιακούς, όχι με τα όπλα, αλλά με τον σταυρό». Ο Μάρτυρας και Ομολογητής της Ορθοδοξίας αποδεικνύει με τη θυσία του, ότι οι τύραννοι του κόσμου δεν είναι ακαταγώνιστοι, εμψυχώνοντας συνάμα τους άλλους στην παρόμοια αντιμετώπισή τους.

Η Ορθοδοξία δεν μπορεί από την φύση της να συγκαλύψει οποιαδήποτε αδικία και απανθρωπιά, από όπου και αν προέρχεται. Δεν συντάσσεται με τους ισχυρούς, αλλά με τους αδικουμένους. Είναι ξένη προς κάθε μορφή τρομοκρατίας, που την θεωρεί έγκλημα φρικτό και απάνθρωπο. Όταν δεν γίνεται αυτό, **ας μη μιλούμε για Ορθοδοξία, αλλά για μια ακόμη παραχάραξή της.** Διακηρύσσει, όμως, και την εμπειρία της η Ορθοδοξία, ότι η τρομοκρατία, ο φανατισμός και η βία, δεν πολεμούνται με μανιφέστα, διακηρύξεις, ή με αντι-βία, και μάλιστα «*τυφλή*», αλλά μέσα μας. Όχι με εξωτερικές συμφωνίες —έστω και διαθρησκειακές—αλλά με την ένταξη στον τρόπο ζωής και το ήθος των Αγίων μας, που νικά όλες τις εκτροπές της πτώσης και πτωτικότητάς μας. Διαφορετικά, αλλοτριώνεται και η Ορθοδοξία σε μια κοσμική δύναμη και εξουσία. Και υπάρχει πάντα αυτός ο κίνδυνος για την Ορθοδοξία, όχι των αγίων, αλλά τη δική μας.

Στο εκκλησιαστικό μας σώμα, όταν λειτουργεί παραδοσιακά - πατερικά, ενεργοποιείται μια ιδιότυπη εξουσία, διαμορφούμενη στα όρια της ευχαριστιακής συνάξεως και ασκούμενη μέσω του μυστηρίου της ιερωσύνης. Η «*ιεραρχημένη πολλαπλότητα*» της εν Χριστώ κοινωνίας αποτρέπει την απολυτοποίησή της, αφού όλων των δομών του εκκλησιαστικού σώματος υπέρκειται η σύνοδος, ο δημοκρατικότερος θεσμός (H. Gregoire), που συνδέει την αποκέντρωση με τη συλλογική έκφραση. Όταν, λοιπόν, σώζεται η πατερικότητα, η εκκλησιαστική εξουσία παραμένει πνευματική, με ρόλο όχι τιμωρητικό, αλλά φιλάνθρωπο και διακονικό. Βέβαια, πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος τάσεων για την απόκτηση υπερ-εξουσιών και αντιγραφή της κοσμικής εξουσίας. Η εμφανής, μάλιστα, σήμερα κίνηση για αναγνώριση και επιβολή του «*αλαθήτου*» κάθε συνόδου (όχι μόνο των Οικουμενικών) προδίδει αντιγραφή του παπικού προτύπου και, όπως λέγω συχνά, κατά κανόνα στην εποχή μας οι κληρικοί «παπίζουμε», ενώ οι λαϊκοί «προτεσταντίζουν»! Έτσι και η Ορθοδοξία στα πρόσωπα κάποιων φορέων της ιδεολογικοποιείται και εκκοσμικεύεται, με όλες τις αυτονόητες συνέπειες, και κυρίως την απώλεια του σκοπού της υπάρξεως της (πνευματικής) εξουσίας της. Και πάλι όμως, στις περιπτώσεις αυτές ενεργούν ανασχετικά οι χώροι εκείνοι, που διασώζουν κατά κανόνα την ορθόδοξη αυθεντικότητα, π.χ. οι μονές. Ο μοναχισμός από τον 4ο αι. παραμένει στην Ανατολή η δυναμικότερη - έμπρακτη διαμαρτυρία στην εκκοσμίκευση και συνεχής αγώνας για την συνέχεια της διακονικής και θυσιαστικής μαρτυρίας της Εκκλησίας στον κόσμο. Οι ιεροί κανόνες, επίσης, που δεν έχουν διαβρωθεί όπως στη Δύση, αναδιαγράφουν συνεχώς την ποιότητα του χριστιανικού ήθους και της μαρτυρίας, ώστε κάθε παρέκκλιση να κρίνεται αυτόματα ως αντιεκκλησιαστική και απορριπτέα.

Αυτές οι τάσεις, που δεν απουσιάζουν και από την εμπερίστατη και πολύ κοσμικά συμπεριφερόμενη συχνά «Ορθοδοξία» μας, εντάσσεται στο κλίμα του

ορθοδοξισμού, όπως προσφυώς ονομάσθηκε κάθε κίνηση για θρησκειοποίηση, ιδεολογικοποίηση και εκκοσμίκευση της Ορθοδοξίας. Μια μορφή αυτής της παρέκκλισης είναι ο υπερβολικός τονισμός της ιστορικής διάστασης του Έθνους (ιδίως από τον Κλήρο), η υπέρβαση του υγιούς πατριωτισμού και η έξαψη του εθνικιστικού φυλετικού πνεύματος, πού μπορεί να οδηγήσει σε εκφράσεις φανατισμού και βιαιοτήτων. Η διάσωση, όμως, της συνέχειας της πατερικότητας, όπως ελέχθη, αυτόματα ελέγχει αυτές τις συμπεριφορές και την απορρίπτει ως παραποίηση της Ορθοδοξίας.

Ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, έτσι κωδικοποιεί όλη την ορθόδοξη πατερική παράδοση στο θέμα της φιλοπατρίας, έξω από κάθε τάση για απολυτοποίηση της πατρίδας: «*Η πατρίδα μου —γράφει— η **ψεύτικη**, η **γήινη** και **ματαία** (=ως ιστορική και παροδική), είναι από του Αγίου Άρτης και από την επαρχίαν Αποκούρου... Ημείς Χριστιανοί μου δεν έχομεν εδώ πατρίδα. Δια τούτο και ο Θεός μας έβαλεν τον νουν εις το επάνω μέρος, δια να στοχαζώμεθα πάντοτε την ουράνιον βασιλείαν, την **αληθινήν** πατρίδα μας*». Δεν καταργείται μεν ο εθνισμός και η πατρίδα, αλλά ιεραρχείται στο «*πραγματικό*», που είναι το αιώνιο. Στην ίδια αυτή λογική καταδικάσθηκε ο «εθνοφυλετισμός» (ρατσιστικός εθνικισμός) συνοδικά το 1872 στην Κωνσταντινούπολη, με αφορμή το ελλαδικό πραξικοπηματικό αυτοκέφαλο του 1833 και την βουλγαρική Εξαρχία (1870).

Όσοι μένουν άγευστοι της ελληνορθόδοξης παράδοσης και του πατερικού φρονήματος εύκολα θεωρούν το πρόβλημα «*της αναγραφής του θρησκεύματος στις ταυτότητες*» ως χαρακτηριστική έκφραση φανατισμού και μισαλλοδοξίας, που εξυπηρετεί τους «*πολιτικούς*» μηχανισμούς του εκκλησιαστικού χώρου. Για τον ορθόδοξο, όμως, πιστό το θέμα εντάσσεται στην περιοχή της ομολογίας και της ορθόδοξης μαρτυρίας. Ο κακός χειρισμός της Πολιτείας, με τα υπεύθυνα όργανά της, δημιούργησε το πρόβλημα εντελώς απολιτικά (διότι δεν προβλέφθηκαν οι αντιδράσεις αυτής της έκτασης), ενώ κάποιες υπερβολές στους χειρισμούς από την άλλη πλευρά όξυναν το ζήτημα, που για τον μέσο πιστό είναι υπαρκτό και σημαντικότατο. Το ερώτημα είναι, λοιπόν, γιατί προκλήθηκε το ζήτημα με τις δηλώσεις του τ. υπουργού Δικαιοσύνης (8.5.2000), ενώ οι (ενεργοί) ορθόδοξοι μιλούσαν, ως τότε, για «*χριστιανούς της ταυτότητας*» περιπαικτικά! Από εκείνη, όμως, τη στιγμή το θέμα έγινε πρόκληση για την ελληνορθόδοξη συνείδηση, και η εναντίωση στην «*απάλειψη*», ομολογία πίστεως.

Η εκκλησιαστική Ηγεσία όφειλε να μείνει πιστή στην ευθύνη της για την διατήρηση της εθνικής και πολιτιστικής κληρονομιάς του λαού της (η επιλογή των μέσων δεν βαρύνει εδώ), όταν μάλιστα ευτελιζόνταν, με **το θόρυβο** της διαγραφής, τα δύο βασικά συστατικά της πολιτισμικής ταυτότητας του παραδοσιακού Έλληνα, **η εθνικότητα και το θρήσκευμά του**. Το αίτημα, εξ άλλου, για δημοψήφισμα, δείχνει την πιστότητα στο δημοκρατικότερο μέσο, που διασώζει το πνεύμα της αυθεντικής Ελληνικής Δημοκρατίας. Φανατικοί, συνεπώς, μπορούν να χαρακτηρισθούν όσοι πολιτικοί και πολιτειακοί παράγοντες εμμένουν στην αδιαλλαξία τους και όχι τα τρία εκατομμύρια των Ελλήνων, που με την υπογραφή τους πρότειναν τη δημοκρατική λύση

του δημοψηφίσματος. **Το πρόβλημα, συνεπώς, δεν είναι η μη αναγραφή, αλλά ο τρόπος της μεθοδεύσεώς της**, που πρόδιδε άλλους βαθύτερους στόχους, στο πλαίσιο της εσωτερικής και εξωτερικής κινήσεως για την εθνική μας αλλοίωση. Γιατί δεν είναι (και) αυτό φανατισμός; Αλλ' αυτά δεν μπορούν να αναπτυχθούν στο ήδη μακρό αυτό κείμενο.

Πέρα από κάθε δυνατή πολιτικοκομματική εκμετάλλευση του θέματος (γιατί δεν το σκέφθηκαν αυτό οι «*αρξάμενοι χειρών αδίκων*»;) οι πιστοί στην Ορθοδοξία, πού επιμένουν «*στην προαιρετική αναγραφή*» δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν φανατικοί, διότι δεν απειλούν τους άλλους, αλλά δηλώνουν την διάθεσή τους να μαρτυρήσουν για την πίστη τους. Πόσο μάλλον, όταν σ' αυτή την Πίστη το Έθνος μας οφείλει την ιστορική επιβίωση του και έχει ταυτισθεί ιστορικά μαζί της.

(Πηγή: 'Ορθόδοξος Τύπος')